

Ligeti szőlő – *Vitis sylvestris* GMEL.

Nevezéktan

Szinonim nevei: *Vitis vinifera* L. var. *silvestris* WILLD., *V. vinifera* L. subsp. *sylvestris* (GMELIN) HEGI

Magyar társnevei: erdei szőlő, „vadszőlő”

A nemzetségnév (*vitis*) már a rómaiaknál a szőlőtőkét jelentette, eredetileg kacs, vessző, venyige értelemben. A fajnév latin eredetű, *sylvestris* = erdei, utalva élőhelyére. A *vinifera* másik fajnév a latin *vinum* = bor és *ferens* = hozó szavakból tevődik össze, s bortermost kell érteni alatta. A Szigetközben Ásványrárónál „fekete szalag” néven ismerik (ZÓLYOMI, 1937). A magyar „vadszőlő” megnevezés nem szerencsés, részben azért, mert korábban minden vadon előforduló *Vitis*-fajt *Vitis sylvestris*-nek tartottak, részben azért, mert ma a *Parthenocissus* nemzetségre is ezt a nevet használják. A „vadszőlő” kifejezést mellőzni célszerű, sem fajra, sem nemzetségre nem ajánlott alkalmazni. A *Parthenocissus* nemzetség szerencsésebb neve a borostyánszőlő lehet.

Rendszertani helyzet

A szőlő (*Vitis*) nemzetség a szőlőfélék (*Vitaceae*) családjába tartozik, amelyet korábban a bengevirágúak (*Rhamnales*) rendjébe soroltak, a mai molekuláris genetikai vizsgálatok azonban nem bizonyították ezt a kapcsolatot, ezért önálló rendet (*Vitales*) állítottak fel. A nemzetségbe mintegy 60 fajt sorolnak, amelyek az északi féltekén élnek, s három fajkeletkezési központjukat lehet elkülöníteni: 1. Észak-Amerika, 2. Kelet-Ázsia, 3. Mediterraneum (mely a legfajszegényebb). A nemzetséget két alnemzetségre osztják (*Muscadinia* és *Euvitis*), az *Euvitis* alnemzetségben 8 szekciót különböztetnek meg, ahol a ligeti szőlő a bortermost szőlővel együtt a *Viniferae* szekcióba tartozik.

A ligeti szőlő, amely előfutárának a *Vitis parasylyvestris* tekinthető, a harmadkor végén, a pliocénben jelent meg Európában, ekkor több más amerikai típusú szőlőfajjal élt itt együtt. A glaciálisok kipusztították Európából a

szőlőfajokat, csak a *Vitis sylvestris* maradt fenn, amely a jégkorszak után a dél-európai refúgiumokból észak felé vándorolt. Magleletek alapján bizonyítani lehet, hogy az atlantikus fázisban már élt a Kárpát-medencében (FACSAR – JEREM, 1985; JEREM et al., 1985), ekkor a kiterjedtté vált liget- és láperdők jellemző faja volt (JÁRAI-KOMLÓDI, 2000). Az európai és kisázsiai szőlőmagleletek arra utalnak, hogy a bortermő szőlő a ligeti szőlőből poligenetikus úton, azaz különböző helyeken (polytop módon), de közel egy időben jött létre. A kétlaki ligeti szőlőből szelekcióval térben elkülönülten alakulhatott ki a hímnős virágú bortermő szőlő (GYULAI, 2001). A ligeti szőlő mintegy öt-hét ezer évvel ezelőtt gyors terjedésbe kezdett észak felé (TERPÓ – E. BÁLINT, 1987), ekkor az areájának északi határa Svédország déli részén húzódott. A mainál mintegy 3 °C-kal melegebb évi átlagos hőmérséklet és a humiditás növekedése hatására a dióval, a borostyánnal és a magyallal együtt a Kárpát-medencében gyakori lett. Ebből az időszakból származó pollenleleteink már vannak (JÁRAI-KOMLÓDI, 1969). [Megjegyzendő, hogy a bortermő szőlő és a ligeti szőlő pollenje nem különíthető el, de abban az időben szőlőtermesztéssel a Kárpát-medencében még nem foglalkoztak (HEGEDŰS et al., 1966).] A növénytermesztés megindulása még nem jelentette a Kárpát-medencében a szőlőtermesztés kezdetét. Minden valószínűség szerint a bronzkorban a tömegesen előforduló ligeti szőlőt gyűjtött növényként fogyasztották (TERPÓ, 1988), a bortermő szőlő magjai csak a vaskor óta bizonyítottak nálunk (GYULAI, 2001).

A magyarországi ligeti szőlő populációk eredetiségét, a faj itteni őshonosságát többen kétségbe vonják, „elvadultnak”, a termesztésből „kiszökött” növénynek tartják (pl. ANDRASOVSKY, 1924-25, 1926). Mások őshonos fajunknak tekintik, de génátfolyás, kereszteződés e fajnál is előfordulhat (TERPÓ – E. BÁLINT, 1987). Erre utalnak a kétivarú virággal rendelkező egyedek, amelyek a *Vitis vinifera*-val történő hibridizációra vezethetők vissza (TURKOVIĆ, 1961). A flórákutatók többsége korábban minden vadon előforduló szőlőt ligeti szőlőként fogadott el, holott adataik egy része bizonyára az amerikai *Vitis*-fajokra vonatkozik. Ugyanakkor a termesztő szakemberek közül többen a természetszerű vegetációban élő szőlőket mind kivadult növényeknek tartják.

LINNÉ még valamennyi Európában vadon és termesztésben található szőlőt a *Vitis vinifera* L. faj alá vont (LINNÉ, 1753), s csak 1806-ban különítette el GMELIN a vadon előforduló taxonokat *Vitis silvestris* néven (GMELIN, 1806). A bortermő szőlő és a ligeti szőlő rendszertani kapcsolata ma is vitatott. Később alfaji rangra fokozták *Vitis vinifera* L. subsp. *silvestris* (GMELIN) HEGI néven (HEGI, 1925), míg a termesztett fajták a *Vitis vinifera* L. subsp. *sativa* (DC.) HEGI (helyesebben subsp. *vinifera*) alá lettek besorolva. Az alfaji szintű

besorolást fogadja el a Flora Europaea (WEBB, 1968) is, ma azonban hazánkban a faji rangú elkülönítés a jellemző. [E felfogás értelmében a bortermő szőlő kultúrfaj (specioid), míg a ligeti szőlő természetes faj (species).]

Morfológiai jellemzés

A morfológiai jellemzés HEGEDŰS et al. (1966), valamint TERPÓ (1966a, 1988b) nyomán készült.

Fásodott szárú lián, gyökérzete mélyre hatoló. Hajtástengelye szimpodiális, a csúcson képződő villásan elágazó kétágú kacsot vagy virágzatot a hónaljából fejlődő hajtás oldalra nyomja, így azok mindig a levelekkel szemben, átellenesen állnak. [A bortermő szőlőn gyakori a „billing”, azaz a virágzat és a kacs közötti különböző átmenet. Ez a ligeti szőlőre nem jellemző.] Esetenként 35 m magasra is felkapaszkodhat, törzskörmérete elérheti a 60 cm-t is, de ma már ezek az egyedek rendkívül ritkák. Héjkérge hosszanti rostokban szalagszerűen válik le, színe szürkésbarna. Hajtásaiban a barna bélszövet tömör, nagy és puha, a szárcsomókon a belet fásodott bélrekesztő szakítja meg. A bélszövet arány kisebb a fatestnél. A bortermő szőlővel együtt jellemzője a váltakozó kacs-, illetve virágzatképződés, minden harmadik szárcsomón csak egy levél található, míg az ezt megelőző két szárcsomón egy-egy levéllel szemben egy-egy kacs vagy virágzat van. [Az amerikai szőlőfajok jellemzője a folyamatos kacs-, illetve virágzatképződés, ami csak a rókaszőlő (*Vitis labrusca*) esetében teljesen szabályos, a többi fajnál rendszertelenül hiányozhat is a kacs vagy a virágzat.]

Vesszeje gesztenyebarna, fényes, finoman barázdált, kopasz, ízközei megnyúltak. Rügyei kúp alakúak, tompa csúcsúak, széles alapúak, 3–5 mm hosszúak, a rügypikkelyek száma 2, vékonyak, világosbarnák, szőrösek. Levélripacsa világos kerületű, az edénynyaláb-végződésnek jelentéktelenek. Hossznövekedése késő nyárig tart.

Hajtástengelye kezdetben zöld, finoman barázdált, kopasz vagy pókhálósan pelyhes. A vitorla (a hajtás csúcsi része) nyitott, lapos, szőrözöttsége többnyire gypjas és szőrösödő, ritkábban pókhálósan szőrös, színe lehet halványzöld, fehéres vagy bronzos. Levelei szórt állásúak, kerülékesek, tenyeresen tagoltak, 3–5 tagolásúak, 5–9 cm hosszúak és kissé szélesebbek. Levelei esetében az ivari kétalakúság jól megfigyelhető, a porzós példányok levelei mélyebben tagoltak (hasadtak vagy osztottak), a termős egyedek levelei sekélyebben tagoltak (karéjosak) vagy szinte tagolatlanok. A tagolások csúcsa hegyes. A levélöblök a porzós egyedeknél szűkek,

többszörre kikanyarítottak, a termős egyedeknél szélesek, nyitottak, inkább hegyes- vagy tompaszögűek. A levélváll gyakrabban nyitott vagy ritkábban U-alakú. Mindkét ivarú egyed levéllemeze kissé szélesebb a hosszánál, ebben a tulajdonságában csak az észak-amerikai sziklai szőlőhöz (*Vitis rupestris*) hasonlít. A levélszél fűrészkes, a levélfogak tompák, rövidek, szélességük nagyobb, mint a magasságuk. A tagolások csúcsai („csúcsi fogak”) erősebbek és hosszabbak a levélfogaknál, de nem hegyesek és nem görbültek sarlósan. [Az elvaduló amerikai szőlőfajok levelei alig karéjosodnak, három nagyobb fognak tűnő gyenge karéjuk van, fűrészkes levelek fogai hosszúak, szélességük rövidebb a hosszuknál, sarlósan görbültek.] A levéllemez mindkét oldalán zöld, színe kopasz vagy gyéren szőrös, fonáka serteszőrös és gyakran pókhálósan szőrös is. A levélnyél 3–6 cm hosszú, rövidebb a főér hosszánál, kopasz, párházi hamar lehullanak. Őszi lomb-színeződése sötétbordó vagy rózsaszín, ritkábban halványsárga, amely nagyban megkönnyíti ebben az időszakban a felismerését, mert az elvadult amerikai szőlőfajoknál sárga lomb-színeződés tapasztalható.

Kétlaki faj, aktinomorf virágai bugákba tömörülnek. A termős virágzatok lazák, a porzós virágzatok tömöttebbek. Virágai egyivarúak [miként valamennyi természetes szőlő fajnál, viszont a kultúrfajként ismert bortermő szőlő (*Vitis vinifera*) virága kétivarú], többszörre a másik nem csökevényes ivarszervei is megtalálhatók. Ritkán kétivarú virágai is előfordulnak, azonban ezek az egyedek nagy valószínűséggel hibrid eredetűek, a bortermő szőlő génátfolyása tapasztalható náluk. Általában a hímivarú egyedek gyakoribbak. Uralkodó az öttagú virág, de kisebb számban négy-, ill. hattagú virág is előfordul. A virágtakaró tagjainak száma és a porzós szám nagyjából megegyezik. A virágtengely kiszélesedő, a csésze csökevényes, a csészefogak kicsik, a diszkusz a porzósálak között 5 sárga karéjos nektáriumra módosult. A szirmok csúcsukon összenőnek, alulról felfelé nyílnak, a sárgászöld párta sapkaszerű (calyptra), amely virágzáskor egészben esik le. Az egy körben álló porzók a szirmlevelekkel fedésben helyezkednek el. A virágok kellemes illatúak, rovarbeporzásúak. Az összeszáradt porzós virágzatok sokszor júliusig megtalálhatók az egyedeken. A termős egyedek felső állású magháza többszörre két, ritkábban három termőlevélből alakul ki (utóbbi elsősorban a hattagú virágoknál), ahol az első esetben 4, az utóbbiban 6 magkezdemény szerveződik. Gyakori jelenség a magkezdemények abortálódása. A magház korsó alakú, a bibeszál rövid, a bibe fejecskeszerű.

A laza, kevésbé elágazó, csüngő termés”fürtök” hosszúsága 3,5–10(–12) cm, a bogyószám 20–54/37 db. A kissé elliptikus bogyótermés hossza 7,5–9,9/8,7 mm, átmérője 7,9–9,7/8,8 mm, színe kékesfekete, de ritkán elő-

fordul zöldes („fehér”) bogyószínű is. A bogyó héja vékony, húsa kocsonyás, kevésbé lédús, gyengén festő levű, íze savanyú. A színanyagát csak monoglikozidot tartalmazó antocianinok adják. Bogyói egyszerre érnek és nem peregnek le. A bogyónkénti magszám 1–3(–5), átlagosan 1,7 db. A magok körte vagy széles csepp alakúak, csak gyengén vállasak, kemény héjúak, 4,6–5,7(–6,1) mm hosszúak, 3,2–4,8 mm szélesek, fahéjbarna színűek, felületük kissé érdes, gyenge fényű. A csőr rövid, zömök és levágott, 0,8–1,0(–1,5) mm hosszú, a mag vége bevágott, a köldök elliptikus alakú, közepe rendszeren kivájt, a két hasi barázda oldalt elágazik, a mag tengelye lényegében egyenes. [A bortermő szőlő fajtáinak magcsőre hosszú (1,5–5 mm), maghossza általában nagyobb, 6–9 mm, a szélesség és hosszúság aránya 0,44–0,53, míg a ligeti szőlőnél 0,76–0,83.] A mag szculpturája éles rajzolatú, ami a természetes szőlőfajok jellemzője.

Változatosság

Közép-Európában korábban a változatosságát nem vizsgálták, később is mindössze csak két formát különítettek el a fajon (alfajon) belül (GRIN-TESCU, 1958):

f. *sylvestris* (syn.: f. *typica* GRINT.) – A levelek fonáka pókhálósan szőrös.

f. *glabrescens* GRINT. – A levelek fonáka kopasz vagy kopaszodó.

[Megjegyzendő, hogy a Transzkaukázusból és a Krím-félszigetről 3, Közép-Ázsiából 8, meglehetősen kétes értékű kisfaját írták le (WASILTSCHENKO, 1947 cit. MEUSEL et al., 1978), amelyeket legfeljebb változatnak lehet értékelni.]

Bulgáriából leírt változata (NEGRULJ, 1946, 1965 cit. TERPÓ, 1974):

var. *sylvestris* (var. *typica* NEGRULJ) – A levél kevésbé tagolt, pókhálósan vagy gyapjasan szőrös. Kis fürtű, kis bogyójú. Az Ibériai-félszigettől a Fekete-tenger keleti, déli partvidékéig.

var. *aberrans* NEGRULJ – A levél erősebben tagolt, csupasz vagy serteszőrös. Nagyobb fürtű és bogyójú. Kaukázus Kaszpi-tenger felőli déli részén.

var. *balkanica* NEGRULJ – A levél vegyes szőrzetű (serteszőrös és pókhálósan szőrös). Bulgária.

A későbbiekben a *Vitis sylvestris*-t három fontosabb alakkörre bontotta az indumentum alapján TERPÓ (1988):

subsp. *sylvestris* – Hajtásai és levelei gyapjas (pókhálós) szőrzetűek. Nyugat- és Dél-Európában fordul elő, hazánkban a Duna mentén találták.

var. *sylvestris* – Levelei 3–5 tagolásúak.

var. *gayerii* TERPÓ – Levelei nem tagoltak, épek.

subsp. *trichophylla* (KOLEN.) VASSILCZ. – Hajtásai és levelei rövid szőrűek (serteszőrűek). Nem ritka.

subsp. *pontii* (JW. KOW.) TERPÓ – Hajtásai és levelei vegyes szőrzetűek. A Pannon-medencében, valamint a Balkán-félszigettől a Kaukázusig található.

var. *pontii* – Levelei mélyen tagoltak.

var. *javorkae* TERPÓ – Levelei sekélyen tagoltak, csaknem épek. (A hímnős egyedek is ide tartoznak.) A Dél-Dunántúlon található.

A Pannon-medencei vadon előforduló szőlők kutatása során az alábbi hibridjeit találták (TERPÓ, 1988):

Vitis sylvestris GMEL. × *V. riparia* MICHX. = *V. ×rathayana* TERPÓ – A „vitorla” nyitott-lapított vagy zárt-lapított (átmeneti), a levél 3–5 tagolású, gyapjasodó-szőrösödő. Termése diglikozidot is tartalmaz [ami az amerikai fajokra jellemző]. A nothovar. *karpatica* TERPÓ levelei durván fűrészfogasak.

Vitis sylvestris GMEL. × *V. vinifera* L. = *V. ×kozmae* TERPÓ – A „vitorla” nyitott-lapított, a levél 3–5 karéjú. A kacsok egyszeres vagy többszörös elágazásúak. A virág egy- vagy kétivarú. A termés csak monoglikozidot tartalmaz. A nothovar. *zemlenica* TERPÓ virágai kétivarúak, indumentuma vegyes.

Szaporodásbiológia, fenológiai ritmus

Június első felében virágzik, termése későn, szeptember–novemberben érik, melyet a madarak előszeretettel fogyasztanak, közben magjait terjesztik is. Csak akkor virágzik és terem, ha megfelelő támasztékot talál, s ekkor a generatív hajtásrendszerét ki tudja alakítani. Virágai rovarbeporzók.

Elterjedési terület

Pontus-szubmediterrán flóraelem, természetes areáját a gyakori elvadulások miatt ma nehéz rekonstruálni. Elterjedési területe megszakított, több kisebb-nagyobb areafragmentumból áll, a Garonne és a Rajna völgyétől Kis-Ázsián és a Kaukázuson át Észak-Iránig, ill. Türkmenisztánig nyúlik. Közép-Európa déli felén, Délkelet-Európán és Nyugat-Ázsián kívül Észak-Afrikában is megtalálható, Közép- és Dél-Ázsiában az ugyanabba a

szekcióba tartozó *Vitis hissarica* VASSILCZ. és *V. nuristanica* VASSILCZ. váltja fel. Erdélyben 800 m tszf., Kis-Ázsiában 1600 m tszf., Közép-Ázsiában 1500 m tszf. magasságig hatol fel. A filoxéravész populációit megtizedelte, így napjainkban összefüggő területen már csak a dél- és délkelet-európai folyók mentén, valamint a Fekete-tenger környékén fordul elő. Különösen gazdag populációi élnek a Krím-félszigeten, a Kaukázusban, Grúziában, a Dnyeper vidékén, Dagesztánban, Azerbajdzsánban és Türkmenisztánban. Egyébként a diszjunkt areán belül az előfordulási gyakorisága kicsi. Elterjedési területének északi határa a Kárpát-medencében a Moesz-vonalig hatol, ami egyben a bortermő szőlő északi termesztési határvonala is.

Hazai előfordulás

A növény pontusi-szubmediterrán jellege magyarországi elterjedésén is megmutatkozik. Elsősorban a kontinentális klímájú Alföldön és a szubmediterrán Dél-Dunántúlon fordul elő. Szórványosan előfordul a szintén kontinentális Északi-középhegységben és a szubmediterrán jellegű Dunántúli-középhegységben is. Hiányzik viszont a szubalpin és szubatlanti hatás alatt álló Nyugat-Dunántúlról. Pontos hazai elterjedésének megállapítása különös nehézségekbe ütközik. SOÓ (1966) szerint ugyanis régebbi adatai ellenőrizendők, mert részben egyéb *Vitis* fajokra (*V. rupestris*, *V. riparia* stb.) vonatkoznak. E régi lelőhelyek ismételt felkeresése azonban azóta csak részben sikerült. Vannak helyek, ahol semmilyen *Vitis* faj előfordulását nem jelzi az újabb szakirodalom (pl. Koroncó, Makó stb.), így azóta sem tudjuk, hogy az egykori közlemény mely fajra vonatkozik, esetleg *V. sylvestris*-re, amely azóta a területen kipusztult volna? A kérdést bonyolítja az is, hogy a *Vitis sylvestris* hibridizálódik egyéb *Vitis* fajokkal is (*V. riparia*, *V. vinifera*), s a nagyfokú változatosság mellett ez is megnehezíti a felismerést, a határozást. Az utóbbi pár évtized florisztikai kutatásainak eredményei szerint valószínű, hogy a jövőben még újabb helyekről fog előkerülni a növény, ill. újabb régi lelőhelyek revideálására kerülhet sor.

Kisalföld

Hanság

Lit.:

„Jánossomorja: Hanság-Nagy-erdő” (KEVEY, 2001a: 97)
 „Lébény: Bormászi-erdő” (KEVEY, 2001a: 97)

Szigetköz

Herb.:

- „Ásványráró: Ásvány” (POLGÁR S. in DU, s.a.)
 „Ásványráró: Új-sziget” (POLGÁR S. in BP, 1919)
 „Mosonmagyaróvár: Lóvári-erdő” (TERPÓ A. in CU, 1977)

Lit.:

- „Szigetköz: szigetek erdeiben” (WIERZBICKI, 1824: 63 sub *V. labrusca*; POLGÁR, 1912: 321)
 „Ásványráró: a Völgy-sziget és a Nagy-Duna közötti szigeten” (KEVEY, 1993b: 55)
 „Ásványráró: Halrekesztő” (ZÓLYOMI, 1937: 186)
 „Ásványráró: Rárói-erdő” (ALEXAY – KEVEY in KEVEY, 1987-1988: 96)
 „Ásványráró: Új-sziget” (POLGÁR in ZÓLYOMI, 1937: 186; POLGÁR, 1941: 290)
 „Dunakiliti: Jánosi-erdő” (WERNER, 1990: 22)
 „Dunasziget: Hajós-sziget” (KEVEY in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31; KEVEY, 1993b: 55)
 „Feketeerdő: Házi-erdő” (ZÓLYOMI, 1937: 186; TERPÓ, 1976b: 232)
 „Győrladamér: Somos” (ALEXAY – KEVEY in KEVEY, 1989: 86)
 „Győrzámoly: Tölös-erdő” (KEVEY in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31)
 „Halászi: Derék-erdő” (KEVEY, 1987-1988: 96)
 „Halászi: Malomszer = Kerek-szigeti-láp” (ALEXAY – KEVEY in KEVEY, 1987-1988: 96)
 „Hédervár: Zsejkei-erdő” (KEVEY in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31; KEVEY, 1993b: 55)
 „Kimle: Nováki-csatorna” (KEVEY, 2004: 17)
 „Kimle: Novákszigeti-erdő” (KEVEY, 2004: 17)
 „Kimle: Oros-erdő” (WERNER, 1990: 22)
 „Kimle: Novákpuszt, a Malom-sziget Lickópuszt felé eső részének galériaerdejében” (SZINETÁR in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31; SZINETÁR in KEVEY, 1993b: 55)
 „Kunsziget: a Dunaszeggel szembeni erdőben” (WERNER, 1990: 22)
 „Kunsziget: Öreg-erdő” (KEVEY in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31; KEVEY, 1993b: 55)
 „Kunsziget: Tátai-erdő” (POLGÁR in ZÓLYOMI, 1937: 186; POLGÁR, 1941: 290; KEVEY in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31)
 „Máriakálnok: Öreg-erdő = Agg-erdő” (KEVEY, 1989: 86)
 „Mecser: Sziget-erdő = Dinnyés” (KEVEY in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31; KEVEY, 1993b: 55)
 „Mosonmagyaróvár: Lóvári-erdő” (TERPÓ, 1962b: 136)
 „Mosonmagyaróvár: Óvár” (PECK, 1878: 63 sub *V. vinifera*)
 „Mosonmagyaróvár: Parti-erdő” (WERNER, 1990: 22; KEVEY – ALEXAY, 1992: 31)
 „Mosonmagyaróvár és Feketeerdő között” (TERPÓ, 1980: 11)
 „Mosonmagyaróvár és Halászi között” (TERPÓ, 1988b: 42)
 „Rajka” (TERPÓ, 1988b: 55)
 „Vámosszabadi: Kalacs, a műúttal párhuzamos erdei út mellett” (ALEXAY in KEVEY – ALEXAY, 1992: 31; ALEXAY in KEVEY, 1993b: 55)
 „Vének: Somos-erdő” (KEVEY – ALEXAY, 1992: 31)

Komáromi-síkság

Lit.:

„Esztergom: Duna-szigetek” (FEICHTINGER, 1899: 154)
 „Komárom” (TERPÓ, 1988b: 48)
 „Nyergesújfalu: Duna-szigetek” (FEICHTINGER, 1899: 154)
 „Tát: Duna-szigetek” (FEICHTINGER, 1899: 154)

Ined.:

„Tát: Tati-sziget” (ALEXAY Z., ex verb., 2000)

Rábaköz

Herb.:

„Rábapatona és Enese között” (POLGÁR S. in BP, 1903)
 „Rábapatona: Rábapatonai-erdő” (POLGÁR S. in BP, 1909)

Lit.:

Rábapatona és Enese között „Rábapatonai-erdő” (POLGÁR in ZÓLYOMI, 1937: 187;
 POLGÁR, 1941: 290)

Sokoróalja

Lit.:

„Koronc: Paradicsom-erdő” (EBENHÖCH, 1874: 111)

Nagyalföld

Szentendrei-sziget

Herb.:

„Budapest: Újpest” (THAISZ L. in BP, 1889)
 „Budapest: Óbuda” (TERPÓ A. in CU, 1985)
 „Göd: a Gödi-sziget füzesében” (BOROS Á. in BP, 1916)
 „Göd” (TERPÓ A. in CU, 1976)
 „Göd: Alsógöd” (TERPÓ A. in BP, 1968)
 „Göd: a Gödi-sziget” (KEVEY B. – ALEXAY Z. in CU, 2006)
 „Leányfalu: Reketyés-tó” (BOROS Á. in BP, 1945; VAJDA L. in BP, 1945)
 „Szentendre: Pap-sziget” (JÁVORKA S. – CSAPODY V. in BP, 1954)
 „Szentendre: Pap-sziget” (TERPÓ A. in CU, 1968)

Lit.:

„Budapest: Óbudai-sziget” (TERPÓ in BARTHA, 1999: 167)
 „Budapest: Margit-sziget” (BORBÁS, 1879: 265)
 „Göd: Alsógöd” (TERPÓ, 1962a: 152; TERPÓ, 1976b: 219)
 „Göd: Gödi-sziget” (TERPÓ – BÁLINT, 1987: 33)

„Pócsmegyer: Fegyveresi-sziget” BŐHM, 2007: 214)
 „Szentendre: Pap-sziget” (TERPÓ, 1976b: 232)

Ined.:

„Budapest: Óbudai-sziget” (BŐHM É. I., ined., 1986)
 „Kisororszi: Nagy-Duna-ág” (BŐHM É. I., ined., 2009)
 „Szigetmonostor: ármentett ártéri erdőben” (KÁRPÁTI I., ined., 1957; BŐHM É. I., ined., 2007)

Csepel-sziget

Herb.:

„Budapest: Nagytétény, Háros-sziget” (TERPÓ A. in CU, 1975)
 „Dunaharaszti: Haraszti-sziget” (DEGEN Á. in BP, 1916)
 „Ercsi: Duna-sziget” (TAUSCHER GY. Á. in BP, 1870)
 „Ráckeve: Schilling-erdő” (TAUSCHER GY. Á. in BP, 1870)
 „Szigetcsép” (TERPÓ A. in CU, 1970)
 „Szigetújfalu” (TAUSCHER GY. Á. in BP, 1871; VAJDA L. in BP, 1936)
 „Szigetújfalu” (TERPÓ A. in CU, 1961)
 „Szigetújfalu: Újfalusi-erdő” (KEVEY B. in PU, 1987)

Lit.:

„Pest megye: szigetek erdeiben gyakori” (SADLER, 1840: 110)
 „Pest megye: a szigeti erdőkben” (GÖNCZY, 1864: 258 sub *V. vinifera*)
 „Taksony” (KITAIBEL, 1807: 79)
 „Budapest: Nagytétény, Háros-sziget” (TERPÓ, 1976b: 224; KEVEY – HUSZÁR, 1999: 43)
 „Makád: Rókás” (KEVEY, 1993b: 55)
 „Ráckeve: Schilling-erdő” (KEVEY, 1993b: 55)
 „Szigetszentmárton” (SZUJKÓ-LACZA, 1960: 181; TERPÓ, 1980: 11)
 „Szigetcsép és Szigetújfalu között” (TERPÓ, 1988b: 42)
 „Szigetújfalu: Újfalusi-erdő” (KEVEY, 1989: 86)

Ined.:

„Budapest: Nagytétény, Hunyadi-sziget” (KEVEY B. – HUSZÁR ZS., ined., 1997)
 „Lórév: Makádi-erdő” (KEVEY B., ined., 1977)

Solti-síkság

Lit.:

„Dusnok: Lenesi-erdő” (KEVEY – TÓTH I. in KEVEY, 1989: 86)
 „Kalocsa” (KITAIBEL, 1800: 491)
 „Kalocsa: a Duna melléki ligetekben” (MENYHÁRTH, 1877: 59 sub *V. vinifera*)

SárközLit.:

- „Bogyiszló: Góga” (TÓTH I., 1958: 112)
 „Bogyiszló: Taplós” (TÓTH I. in KEVEY, 1989: 86)
 „Decs: Keskeny-erdő” (KEVEY in KEVEY – TÓTH I., 2000: 135)
 „Decs: Szomfova” (TÓTH I., 1958: 125)
 „Szekszárd: dunamenti ligetekben” (HOLLÓS, 1911: 105)

Ined.:

- „Decs: Szomfova” (KEVEY B. – TÓTH I., ined., 1986)

Mohácsi-szigetLit.:

- „Báta: Gyűrűsalj” (TÓTH I. in KEVEY, 1989: 86; KEVEY in KEVEY et al., 2006: 223/1. táblázat 16-18. felv.; KEVEY, 2008: 20. táblázat)
 „Dunaszekcső” (Anonymus in BARTHA, 1999: 167)
 „Hercegszántó: Szarvastanya” (KEVEY in KEVEY – HORVÁT, 2000: 47; KEVEY in KEVEY – TÓTH I., 2000: 135)
 „Homorúd: Szállás-erdő” (KEVEY, 1989: 87)
 „Kölked: Külső-Béda” (KEVEY in KEVEY et al., 1992: 16)
 „Kölked: Alsó-Béda” (KEVEY in KEVEY – HORVÁT, 2000: 47; KEVEY in KEVEY – TÓTH I., 2000: 135)
 „Kölked: Szűnyog-sziget” (KEVEY in KEVEY et al., 2006: 223/1. táblázat 25. felv.; KEVEY, 2008: 20. táblázat)
 „Mohács” (DEME in BARTHA, 1999: 167)

Ined.:

- „Homorúd: Kormos-erdő” (KEVEY B., ined., 2004)
 „Kölked: Felső-Béda” (LÁJER K., ined., 2000)
 „Kölked: Luda” (DEME T. ex verb., 2010)
 „Mohács: Harci-zátony” (DEME T. ex verb., 2002: 40 cm törzskerületű példány is!)

Pécsi-síkságLit.:

- „Szentlőrinc” (TERPÓ, 1976b: 224)

Baranyai-Dráva-síkHerb.:

- „Adorjás: Kémesi-erdő” (TERPÓ A. in CU, 1980)

„Botykapeterd” (HORVÁT A. O. in HP, 1962)
 „Botykapeterd” (TERPÓ A. in CU, 1962)
 „Bürüs: Keselóc” (KEVEY B. in CU, 1982)
 „Bürüs: Sikota” (KEVEY B. in CU, 1979)
 „Csányoszló” (HORVÁT A. O. in HP, 1962)
 „Dencsháza: Galambos” (KEVEY B. in CU, 1982)
 „Dencsháza: Hamuháza” (KEVEY B. in CU, 1979)
 „Gilvánfa” (TERPÓ A. in CU, 1973)
 „Dencsháza: Galambos” (KEVEY B. in CU, 1979)
 „Kisszentmárton” (HORVÁT A. O. in HP, 1962)
 „Nagycsány” (TERPÓ A. in CU, 1973)

Lit.:

„Adorjás: Kémesi-erdő” (TERPÓ, 1988b: 42; TERPÓ in DÉNES et al., 1996–1997: 7)
 „Bánfa: Bánfai-erdő” (KEVEY, 2001b: 314)
 „Botykapeterd” (TERPÓ, 1976b: 224; HORVÁT, 1974: 41)
 „Bürüs: Keselóc” (KEVEY, 1983: 20)
 „Bürüs: Sikota” (KEVEY, 1996–1997: 19)
 „Csányoszló” (HORVÁT, 1974: 41)
 „Csonkamindszent: Közésg-erdő” (KEVEY, 2001b: 314)
 „Dencsháza: Galambos” (KEVEY, 1983: 20)
 „Dencsháza: Hamuházi-erdő” (KEVEY, 1983: 20)
 „Dencsháza: Szentegát” (KEVEY in PRISZTER, 1985: 45)
 „Drávacsehi és Petárda (Petrovo Selo) között: Rét-erdő” (KITAIBEL, 1808: 179; KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT, 1938–1939: 46 sub *V. vinifera*)
 „Drávaiványi: Monyoró-erdő” (KEVEY in DÉNES et al., 1996–1997: 7; KEVEY, 2001b: 314)
 „Drávaszabolcs” (KITAIBEL, 1799: 452; KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT, 1938–1939: 32 sub *V. vinifera*)
 „Endrőc” (HORVÁT, 1942: 106)
 „Endrőc: Körcsönyi-erdő” (KEVEY, 2001b: 314)
 „Gilvánfa” (TERPÓ, 1988b: 42)
 „Gilvánfa: Cserdi-erdő” (KEVEY, 2001b: 314)
 „Kacsóta” (TERPÓ, 1976b: 225)
 „Kacsóta: Felső-erdő” (KEVEY, 1993b: 55)
 „Kisszentmárton” (HORVÁT, 1974: 41)
 „Kisszentmárton: Ataki-erdő” (DÉNES et al., 1996–1997: 9)
 „Kisszentmárton: Majláthpuszta, Halászházi fűzes” (BORHIDI – OROSZ-KOVÁCS in KEVEY, 2001b: 314)
 „Lakócsa: Csubeják = Úrbéri-erdő” (KEVEY, 2001b: 314)
 „Nagycsány” (TERPÓ, 1988b: 42)
 „Nagypeterd” (TERPÓ, 1976b: 224)
 „Pettend: Felső-erdő” (KEVEY, 2001b: 314)
 „Potony: Lugi-erdő” (KEVEY, 2001b: 314)
 „Sellye” (HORVÁT, 1974: 41)
 „Siklós” (HORVÁT, 1942: 106)
 „Sósvertike” (HORVÁT, 1942: 106)
 „Tésenfa: Roza-tó” (BORHIDI – OROSZ-KOVÁCS in DÉNES – ORTMANN-AJKAI, 1999: 20; BORHIDI – OROSZ-KOVÁCS in KEVEY, 2001b: 314)

„Tótújfalu” (JUHÁSZ M. in BARTHA, 1999: 167)
 „Vajszló: Darvas-erdő” (KEVEY in DÉNES et al., 1996-1997: 10; KEVEY, 2001b: 314)

Ined.:

„Bogdása: Körcsönyei-erdő” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Botykapeterd: Becefa felé elterülő erdőben” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Csertő: Szigetvár feletti erdőben” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Drávafok: Irmapuszta” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Gerde: Királyegyháza felé eső erdőben” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Hegyszentmárton: Alsóegerszegi-erdő” (KEVEY B., ined., 2006)
 „Királyegyháza” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Kisdobsza: a vasútállomás melletti erdőben” (KEVEY B., ined., 1985)
 „Lakócsa: Gerenda-erdő” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Marócsa: Marócsai-erdő” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Nemeske: Meggyes” (CSIKY J., ined., 2009)
 „Tótújfalu: Lugi-erdő” (JUHÁSZ M., ined., 1996)

Mezőföld

Herb.:

„Bikács: Kistápé, Akalacsi-erdő” (KEVEY B. in CU, 1982)
 „Érd” (TERPÓ A. in CU, 1962)

Lit.:

„Vajta” (HILLEBRAND, 1857: 40 sub *V. vinifera*; KERNER, 1868: 284 sub *V. vinifera*) BOROS (1959: 377) szerint hihetőleg *V. sylvestris*.
 „Bikács: Kistápé, Akalacsi-erdő” (KEVEY, 1983: 20)
 „Paks: Gyapai-erdő” (KEVEY, 1993b: 55)

Ined.:

„Bikács: Kistápé, Győrimajori-erdő” (KEVEY B., ined., 1980)
 „Paks: Cseresznyés” (KEVEY B. – LENDVAI G., ined., 2007)

Turján-vidék

Herb.:

„Ócsa: Sári felé” (BOROS Á. in BP, 1928)

Lit.:

„Ócsa: Mádenciapuszta, láperdő szélén” (BOROS, 1936: 90)
 „Ócsa: Felsőbabád” (BÓHM in BARTHA, 1999: 167)

Ined.:

„Ócsa: Mádencia-erdő” (TERPÓ A., ined., cca. 1990)

„Ócsa: Felsőbabád” (BÓHM É. I., ined., 1989)

Duna-Tisza közeHerb.:

„Tabdi: Tabdi-erdő” (BOROS Á. in BP, 1920).

Lit.:

„Dabas: Alsódabas” (KERNER, 1868: 284)

„Kunpeszér: Pusztapeszér”² (KERNER, 1868: 284)

„Monor” (KERNER, 1868: 284)

„Pilis” (KERNER, 1868: 284)

„Tabdi: Tabdi-erdő” (BOROS, 1936: 94)

Ined.:

„Kunbaracs” (CSIKY J., ined., 2005: „a településtől délnyugatra”)

TaktaközLit.:

„Tiszaladány” (MERCSEK J. in BARTHA, 1999: 167)

Ined.:

„Tiszaladány” (MERCSEK J., ex litt., 1991)

Hevesi-síkHerb.:

„Erdőtelek” (TERPÓ A. in CU, 1975)

Közép-Tisza-ártér

² Pusztapeszér egykori települést nem sikerült pontosan beazonosítani. A rendelkezésre álló térképek és helységnévtárak szerint a „Peszer” nevű dűlőnevek egyike Kunszentmiklós, a többi pedig Kunpeszér határába esik. A valószínűség szerint inkább utóbbival hozható kapcsolatba.

Herb.:

„Tiszafüred: a Tisza árterén” (BORSOS O. in DU, 1953)

TiszazugHerb.:

„Csongrád” (TERPÓ A. in CU, 1961)

„Lakitelek: Tős-erdő” (SIMON T. in BPU, 1961; MURAY K. in BPU, 1961)

„Lakitelek: Tős-erdő, vízparton” (SIROKI Z. in DU, 1954)

„Lakitelek: Tős-erdő” (KOVÁTS D. – SZOLLÁT GY. in BP, 1979)

„Tiszazug” (SOÓ R. in BPU, 1953)

„Vezseny” (TERPÓ A. in CU, 1961)

Lit.:

„Lakitelek: Tős-erdő” (HOLLÓS, 1896: 141; TERPÓ, 1988b: 42)

„Tiszaug” (TERPÓ, 1988b: 42)

Alsó-Tisza-ártérLit.:

„Tápé: Tiszaártér” (TÍMÁR, 1954: 494)

Sajó-Zagyva-közeLit.:

„Sajólád” (UJVÁROSI in SOÓ – MÁTHÉ, 1938: 123)

Maros-vidékLit.:

„Makó” (HALÁSZ, 1888-1889: 13)

HortobágyHerb.:

„Tiszalök: a Tisza melletti tölgyesben” (UJVÁROSI M. in BP, 1935)

Lit.:

„Hajdúnánás: Előhátnál egy gyenge példány” (UJVÁROSI, 1936: 61)

„Tiszadob: tölgyesben nagy mennyiségben” (UJVÁROSI, 1936: 61)

Körös-vidék

Herb.:

- „Békésszentandrás” (TERPÓ A. in CU, 1960)
 „Doboz: Gerlamarói-erdő” (MÁTHÉ I. in BP, 1934)
 „Doboz” (TERPÓ A. in CU, 1969)
 „Gyula: Gyulavári-erdő” (SOÓ R. in BPU, 1935)

Lit.:

- „Békés” (KOVÁCS A. – MOLNÁR, 1981: 52)
 „Bélmegyer: Fás” (BORBÁS, 1881: 95; MÁTHÉ, 1936: 155; SOÓ in SOÓ – MÁTHÉ, 1938: 123)
 „Doboz” (BORBÁS, 1881: 95)
 „Doboz: Gerlamarói-erdő” (MÁTHÉ, 1936: 155)
 „Doboz: Sebesfoki-erdő” (MÁTHÉ, 1936: 155)
 „Gyula és Doboz között” (TERPÓ – BÁLINT, 1987: 33)
 „Gyulavári” (MÁTHÉ, 1936: 155)
 „Hencida” (KOVÁCS L. in SOÓ – MÁTHÉ, 1938: 123)
 „Mindszent” (TERPÓ, 1988b: 42)
 „Sarkad” (KITAIBEL, 1798: 277 sub *V. vinifera*)

Nyírség

Herb.:

- „Bátorliget” (BOROS Á. in BP, 1922)
 „Bátorliget” (Anonymus in PU, 1926)
 „Bátorliget: Fényi-erdő” (SOÓ R. in BP, 1934; SOÓ R. in DU, 1934)
 „Bátorliget: Fényi-erdő” (SOÓ R. in BPU, 1934; SIMON T. et KÁRPÁTI I. in BPU, 1950)
 „Debrecen: Józsa, Monostori-erdő” (RAPAICS R. in GU, 1912)

Lit.:

- „Szabolcs megye” (BORBÁS, 1900: 256 sub „vadszőlő”)
 „Nyírség” (BERNÁTSKY, 1901: 208 sub *V. vinifera*)
 „Bátorliget” (BOROS, 1930-1931: 93)
 „Bátorliget: Fényi-erdő” (SOÓ, 1934: 238; PAPP M. et al., 1986: 46)
 „Debrecen: Nagy-erdő” (RAPAICS, 1924: 103; TAMÁSSY, 1927: 44)
 „Debrecen: Józsa, Monostori-erdő” (RAPAICS, 1916: 45)
 „Ibrány: Ibrányi-erdő” (DIENES, 1939: 219)

Ined.:

- „Bátorliget: Fényi-erdő” (KEVEY B., ined., 1988)

Bodrog-köz

Herb.:

„Vámosújfalú: Papok-erdeje” (KEVEY B. in CU, 2003)

Lit.:

„Bodrogkeresztúr: Malomszeg” (TERPÓ, 1988b: 42)

„Sárospatak” (TERPÓ, 1980: 11)

„Sátoraljaújhely: Long-erdő” (HARGITAI, 1938-1939: 146)

„Vámosújfalú: Papok-erdeje” (KEVEY, 2004: 17)

Beregi-Szatmári-síkHerb.:

„Jánd: Boroszló-kert” (SIMON T. in BPU, 1954)

„Tarpa: Kőris-erdő” (SIMON T. in DU, 1954)

„Tarpa: Téb-erdő” (KEVEY B. in CU, 2003)

„Tivadar” (TERPÓ A. in CU, 1975)

„Vásárosnamény: Gergelyiugornya” (TERPÓ A. in CU, 1975)

Lit.:

„Beregdaróc: Navat-patak szélén” (FINTHA, 1994: 119)

„Kisar” (TERPÓ, 1988b: 42)

„Tivadar” (TERPÓ, 1988b: 42)

„Vásárosnamény: Gergelyiugornya” (TERPÓ, 1980: 11)

Északi-középhegység**Zempléni-hegység**Herb.:

„Tállya” (KISS Á. in BP, 1936)

„Tokaj” (TERPÓ A. in CU, 1983)

„Tokaj: Kopasz-hegy” (Anon. in BPU, 1949)

Lit.:

„Mád és Bodrogkeresztúr között” (TERPÓ, 1980: 5)

„Mád” (TERPÓ, 1988b: 42)

„Sárospatak: Megyer” (KISS Á., 1939: 235)

„Tállya: Kopasz-hegy” (KISS Á., 1939: 235)

„Tokaj közelében” (TERPÓ, 1978: 3)

Cserehát

Herb.:

„Hernádszurdok” (TERPÓ A. in CU, 1975)

Szerencsi-dombságLit.:

„Tiszalúc” (Anonymus in TERPÓ, 2008: 118)

Bükk-hegységLit.:

„Diósgyőr” (TERPÓ, 1980: 5)

BörzsönyHerb.:

„Diósjenő: Csikó-berek” (KEVEY B. in CU, 1980)

„Diósjenő” (TERPÓ A. in CU, 1986)

„Kóspallag” (TERPÓ A. in CU, 1975)

Lit.:

„Diósjenő” (KEVEY in PRISZTER, 1985: 45)

„Diósjenő: Csikóberek = a Szociális Otthon parkja melletti erdő” (KEVEY, 1983: 20,
KEVEY in NAGY, 2007: 156)

„Kismaros: Jáger-sarok” (FACSAR in NAGY, 2007: 156)

„Kóspallag” (TERPÓ, 1988b: 42)

Ined.:

„Kismaros: Jáger-sarok, a Mese-forrás közelében” (FACSAR G. – TERPÓ A., ined., cca.
1980)

NaszályHerb.:

„Szendehely” (TERPÓ A. in CU, 1968)

Lit.:

„Szendehely” (TERPÓ, 1976b: 232)

„Szendehely: Naszály-hegy” (TERPÓ – BÁLINT 1987: 33)

„Vác: Csörög” (TÓKÉS 1899: 11 sub *V. vinifera* in culta)

„Vác „Naszály-alj” (TÓKÉS 1899: 11 sub *V. vinifera* in culta)

„Vác: Naszály” (VIDA in SOÓ, 1970: 584)

„Vác: Naszály, a Naszálycsúcs északi lejtőjén” (VIDA in TERPÓ, 1980: 5)

„Vác: Naszály, a Szarvas-hegy északi lejtőjén” (VIDA in TERPÓ, 1980: 5)

„Vác: Naszály, a Sárkány-gödörben” (VIDA in TERPÓ, 1980: 5)

„Vác: Naszály, a Sárkány-gödör alatt húzóód Naszály-erdőben” (VIDA in TERPÓ, 1980: 5)

Dunántúli-középhegység

Visegrádi-hegység

Herb.:

„Visegrád: Öreg-Pap-hegy, a Szarvas-zug nevű völgyben” (BÓHM É. I. in BP, 1993)

Lit.:

„Pilisszentlászló és Visegrád között: több hold területen csaknem mindegyik bükk törzsét befutja” (KERNER, 1868: 284; BORBÁS, 1879: 265)

„Szentendre” (KERNER, 1868: 284; BORBÁS, 1879: 265)

„Esztergom: Cserepes=Árpád-hegy” (FEICHTINGER, 1899: 154)

„Esztergom: Hideglelős-kereszt” (FEICHTINGER, 1899: 154)

„Visegrád: Öreg-Pap-hegy” (TERPÓ in BARTHA, 1999: 167)

„Visegrád: Apátkúti-völgy” (TERPÓ in BARTHA, 1999: 167)

Ined.:

„Pilisszentkereszt: Peres-hegy, Mogyorós-ér” (TERPÓ A., ined., cca. 1980)

„Visegrád: Öreg-Pap-hegy, a Jenő-kunyhónál” (TERPÓ A., ined., cca. 1980)

„Visegrád: Öreg-Pap-hegy, a Szarvas-zug nevű völgyben” (HORÁNSZKY A., ined., cca. 1960)

„Visegrád: Apátkúti-völgyben, a Kaán-forrásnál” (TERPÓ A., ined., cca. 1980)

„Visegrád: az Apátkúti-völgy Szakadás nevű mellékvölgyében” (BÓHM É. I., ined., 1989)

Budai-hegység

Herb.:

„Budapest: Budaörs, Kakukk-hegy” (BOROS Á. in BP, 1918)

„Budapest: a Hármashatár-hegy” (TERPÓ A. in CU, 1976)

Lit.:

„Budapest: Budai-hegyek” (TERPÓ, 1980: 5)

„Budapest: Fácán” (KERNER, 1868: 284; BORBÁS, 1879: 265)

„Budapest: Farkas-völgy” (KERNER, 1868: 284; BORBÁS, 1879: 265)

Ined.:

- „Budapest: a Csúcs-hegy keleti lejtőjén, a volt menedékház feletti út mentén” (BÓHM É. I., ined., 1985)
- „Budapest: Virágos-nyereg” (TERPÓ A., ined., cca. 1980)
- „Budapest: Virágos-nyeregben és alatta” (BÓHM É. I., ined., 1985)
- „Budapest: a Hármashatár-hegy keleti oldalán” (TERPÓ A., ined., cca. 1980)
- „Budapest: a Hármashatár-hegyen, a Kis- és Nagy-Farkastorok környékén, a Guckler Károly sétaút mentén, mindig a keleti lejtőkön” (BÓHM É. I., ined., 1985)

PilisHerb.:

- „Kesztölc” (TERPÓ A. in CU, 1968)
- „Pilisszentkereszt” (TERPÓ A. in CU, 1978)

Lit.:

- „Kesztölc” (TERPÓ, 1976b: 232)
- „Kesztölc: Klastrompuszta” (TERPÓ in BARTHA, 1999: 167)
- „Pilisszentkereszt” (TERPÓ, 1988b: 42)
- „Pilisszentkereszt: Pilis-hegy” (KERNER, 1868: 284; BORBÁS, 1879: 265)

Ined.:

- „Kesztölc: Klastrompuszta, a túristaút közelében” (TERPÓ A., ined., 1992)
- „Pilisszentkereszt: a Mogyorós-ér gyertyános-tölgyesében” (GERZSON, ined., 1979)
- „Pilisszentkereszt „Mogyorós-ér, földút mellett” (TERPÓ A., ined., cca. 1980)

BakonyLit.:

- „Csesznek” (TERPÓ, 1980: 5)
- „Tés: Csőzpuszta” (TERPÓ, 1976b: 221)

BakonyaljaHerb.:

- „Devecser: Széki-erdő” (KEVEY B. in CU, 2003)

Lit.:

- „Devecser: Széki-erdő” (KEVEY, 2004: 17)

Balaton-felvidékHerb.:

„Sümege: Fehér-kövek” (KEVEY B. in CU, 2005)

Dél-Dunántúl**Észak-Zala**Herb.:

„Gyűrűs: Kígyós” (KEVEY B. in BP, 1993)

Lit.:

„Gyűrűs: Kígyós” (KEVEY, 2004: 17)

„Nagykapornak: Tilaji-erdő” (KEVEY, 2004: 17)

Dél-ZalaHerb.:

„Újudvar: Csibiti-völgy” (KEVEY B. in CU, 2005)

Lit.:

„Zalamerenye” (TERPÓ, 1980: 5)

„Újudvar: Csibiti-völgy” (KEVEY 2008: 44. táblázat)

Külső-SomogyHerb.:

„Kereki: Katona-vár = Fejér-kő” (DARNAY-DORNYAY B. in BP, 1959)

„Kereki” (TERPÓ A. in CU, 1969)

Lit.:

„Kereki” (TERPÓ, 1980: 5)

Tolnai-hegyhátHerb.:

„Varsád” (KISS I. in BP, 1879)

ZselicHerb.:

„Gálosfa: Csepegő-kő” (KEVEY B. in HP, 1988)
 „Simonfa” (TERPÓ A. in CU, 1968)

Lit.:

„Gálosfa” (KITAIBEL, 1808: 117; KITAIBEL in HORVÁT, 1939-1940: 39 sub *V. vinifera*)
 „Kaposvár” (TERPÓ, 1976b: 217)
 „Simonfa és Kaposvár között” (TERPÓ, 1963: 255)
 „Simonfa” (TERPÓ, 1976b: 225; HORVÁT, 1974: 41)

MecsekHerb.:

„Mázaszászvár: Ördögyereg-patak jobb ága” (KEVEY B. in HP, 1987)
 „Mázaszászvár: Ördögyereg-patak bal ága” (KEVEY B. in HP, 1987)
 „Mecseknádasd” (TERPÓ A. in CU, 1977)
 „Pécs: Misina” (TERPÓ A. in CU, 1961)
 „Vékény: Csepegő-árok” (KEVEY B. in CU, 1983)

Lit.:

„Nagymányok” (KITAIBEL, 1808: 114 sub *V. vinifera*)
 „Mázaszászvár: Ördögyereg-patak” (KEVEY, 1989: 87)
 „Mecseknádasd” (TERPÓ, 1980: 5)
 „Mecseknádasd: Kőszakadás” (TERPÓ in KEVEY, 1987–1988: 96)
 „Mecseknádasd: Pusztá-hegy” (TERPÓ in KEVEY, 1987–1988: 96)
 „Mecseknádasd: Réka-vár”! (TERPÓ in KEVEY, 1987–1988: 96)
 „Vékény: Csepegő-árok” (KEVEY, 1987–1988: 96)

Villányi-hegységHerb.:

„Máriagyűd: Tenkes, cserjésben” (HORVÁT A. O. in HP, 1963)
 „Bisse: Tenkes, Pécsi-lapis” (KEVEY B. in CU, 1980)
 „Máriagyűd” (TERPÓ A. in CU, 1977)

Lit.:

„Bisse: Tenkes” (HORVÁT, 1974: 41)
 „Bisse: Tenkes, Pécsi-lapis” (KEVEY, 1985–1986: 1. táblázat)
 „Bisse: Tenkes, Poszhagymás” (KEVEY, 1985–1986: 1. táblázat)
 „Nagyharsány: Harsányi-hegy = Szársomlyó, cserjésekben bőven” (*V. vinifera* néven KITAIBEL, 1808: 181; KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT, 1938–1939: 48)

Geresdi-dombság

Lit.:

„Erdősmecske” (CSAPODY I., 1952–1953: 20)

Szekszárdi-dombság

Lit.:

„Szekszárd: Bat” (HOLLÓS, 1911: 105 sub *V. vinifera*)

„Szekszárd: Csatár” (HOLLÓS, 1911: 105 sub *V. vinifera*)

Törlendő és kétes adatok

1. KERNER (1868) egy ún. „Kis-hegy”-ről is közli a növényt, de földrajzi táj és település megjelölése nélkül, ezért e lelőhely egyelőre azonosíthatatlan.

2. KITAIBEL (in GOMBOCZ – HORVÁT 1938–1939: 32, 48) adataira hivatkozva HORVÁT (1942: 106) Máriagyűd sík területéről – a baranyai Dráva-síkról – említi a növényt (sub *Vitis vinifera*). Ugyan mindkét idézett helyen szerepel a szövegben Máriagyűd, de az egyik lelőhely Drávaszabolcs erdeire (vö. KITAIBEL 1799: 452; KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT 1938–1939: 32), a másik pedig a Nagyharsány feletti „Szársomlyó” cserjéseire (vö. KITAIBEL 1808: 181; KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT 1938–1939: 48) vonatkozik.

3. Szintén KITAIBEL (in GOMBOCZ – HORVÁT 1938–1939: 46) adatára hivatkozva HORVÁT (1942: 106) tévesen a Duna melletti ún. „Réterdő”³-ból említi a növényt (sub *Vitis vinifera*), s a lelőhelyet a baranyai Duna-ártérrel kapcsolja össze. A közölt lelőhely azonban a Drávacsehi és Petárda (Petrovo Selo) közötti baranyai Dráva-szakaszra vonatkozik (vö. KITAIBEL 1808: 179; KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT 1938–1939: 46).

4. HORVÁT (1974: 41) a Zselicből egy „Pálfalva” nevű helyről említi. E tájon ilyen név a térképeken, a helységnévtárakban és a földrajzi nevek jegyzékében nem szerepel. Somogyviszlónál viszont van egy „Pálfai-rét = Pálfai-dűlő”. A lelőhely talán ide vonatkozna?

5. A Duna-Dráva Nemzeti Park létesítését megalapozó dokumentációs anyagba a Dráva hullámteréről Őrtilos, Bolhó-Babócsa „Bresztics-erdő” és Péterhida térségéből származnak *Vitis sylvestris* adatok. A „Magyarország védett növényei” c. könyv ezen adatokat Belső-Somogyhoz veszi (vö. BARTHA 1999: 167). KEVEY (ined.) felmérései szerint azonban e helyeken csak a *V. labrusca* és a *V. riparia* terem. A növény hazai areájából így Belső-Somogy – mint tájegység – törlendő, a fenti adatok amúgy is a somogyi Dráva-síkra vonatkoznának.

6. KEVEY (2001b: 314) a Dráva-sík több pontjáról közli a *Vitis sylvestris*-t. Az biztos, hogy e tájon a faj viszonylag gyakori, de a felsorolt lelőhelyek közül néhány megkérdőjelezendő

³ Réterdőknek hívják a kiöntés alá került erdőket (vö. KITAIBEL 1808: 179; KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT 1938–1939: 46).

(Matty: „Vittyás-erdő”, Tésenfa: „Tormás-erdő”, Drávakeresztúr: „Zokoga”, Kisdobsza: „Kisdobszai-erdő”). E 3–5 karéjú, durván és $\pm$ kihegyezetten fogazott leveleket viselő példányok talán a hibridogén eredetű *Vitis* $\times$ *kozmae* (*V. sylvestris* $\times$ *V. vinifera*) fajhoz tartozhatnak? A szerző hasonló példányokat gyűjtött a délkeleti Dráva-sík egyéb részein is (Drávaszabolcs: „Dázsony”, Siklós: „Községi-erdő”).

7. KEVEY – HORVÁTH A. – LENDVAI (in CU, 2006) a Zámolyi-medencében (Székesfehérvár: „Tikmony-völgy”) a *Vitis sylvestris*-re erősen hasonlító példányt gyűjtött, amely 3–5 karéjú, csipkés és gypjasan szőrös leveleivel talán a *Vitis* $\times$ *rathayana* (*V. sylvestris* $\times$ *V. riparia*) fajjal azonosítható.

8. TERPÓ – BÁLINT (1987: 31) szerint a *Vitis sylvestris* a Mátrában ma már egyáltalán nem fordul elő. Ezek szerint a Mátrában egykor élt a növény. A lelőhely eredeti nyomát azonban sem az irodalomban, sem a herbáriumokban nem találtuk.

9. PIETSCH (in SOÓ, 1960: 428) Tiszaugnál készült fényképe (239. ábra) magyarázó szövegében az olvasható, hogy „a fűzfákra ligeti szőlő (*Vitis sylvestris*) kúszik”, de a fénykép a *V. riparia*-t dokumentálja. Hasonló módon ellenőrizendők a *V. sylvestris* régebbi adatai, főleg a XX. század első felének közleményei, mert az adatok egy része valószínűleg egyéb *Vitis* fajokra (*V. riparia*, *V. rupestris*, *V. labrusca* stb.) vonatkozhatnak.

10. TERPÓ A. (in CU, 1961) Csehipusztánál gyűjtötte a növényt. A helységnévtárak Magyarországon négy Csehipusztát tartanak nyilván (Bakonyalja: Gic, Külső-Somogy: Iregszemcse, Dél-Zala: Nagyrécsa és Tornai-karszt: Szendrő határában), így egyelőre eldönthetetlen, hogy a herbáriumi példány honnan származik.

11. Magyarország védett növényei c. könyvben egy adat „Dunaszekcső” néven szerepel (vö. Anon. in BARTHA, 1999: 167), melynek eredetét eddig nem sikerült tisztázni. FTELLIK ENDRE természetvédelmi őr szerint feltételezhetően a „Felső-zátony” nevű szigeten fordulhat elő, de az adat még ellenőrizendő.

Termőhelyi igények, társulásviszonyok

Fényigényes faj, alacsony záródású erdőkben, lékekben, ill. erdőszéleken és nyíladékokban a legmagasabb fák koronájába is felhatol. Csak akkor virágzik és terem, ha megfelelő támasztékot talál, ahol a generatív hajtásrendszerét ki tudja alakítani. Zárt erdőkben legtöbbször csak földön heverő, gyengén kifejlett hajtásai figyelhetők meg. Melegkedvelő, hőigényét elsősorban a hosszú vegetációs idejű alföldeken tudja kielégíteni, ennek ellenére behatol a domb- és hegyvidékek hűvösebb völgyeibe is. A bázisokban és tápanyagokban gazdag, mély termőrétegű, üde vagy félnedves öntés- és lejtőhordalék-talajokon találja meg az optimumát. Az időszakos elárasztást viszonylag jól elviseli.

A hazai élőhelyek tekintetében a legrégebbi közlés Anton Kernertől származik (KERNER, 1863), aki leírja, hogy a Duna menti ligetek fáit (fehér nyár, kocsányos tölgy) a ligeti szőlő girlandjai gazdagon borítják. Érdekes későbbi közlése is (KERNER, 1868), miszerint a pilisi bükkösökben Visegrád és Pilisszentlászló között több holdnyi területet borít a ligeti szőlő, s majdnem minden fát beborítanak a szőlő hajtásai. [Megjegyzendő, hogy Kerner tudományos fajneveket nem közöl („Weinrebe”), viszont az amerikai szőlőfajok még nem kerültek be ekkor hazánkba, vagy legalábbis köztermesztésben még nem alkalmazták őket.] NEILREICH (1866) szerint a *Vitis vinifera* ligeterdeinkben, a homoki erdőkben és a bozotos domboldalakon elvadulva megtalálható, a Duna vidék alsó részén pedig már vadon terem. [Itt azt is írja, hogy utóbbi megjelenésében már jobban hasonlít az amerikai *Vitis labrusca*-hoz, mint a *V. vinifera*-hoz. Ma már bizonyító anyag nélkül nem lehet eldönteni, hogy valóban ligeti szőlőre vonatkoznak-e megjegyzései.]

A *Vitis sylvestris* elsősorban folyó- és patakmenti ligeterdőkben fordul elő, ezért *Alnion incanae* (SOÓ, 1966), de főleg *Ulmenion* (SOÓ, 1968) karakterfajnak tekinthető. Előhelyeinek nagyobb része az Alföldön található, ahol leginkább tölgy-kőris-szil ligetekben (*Fraxino pannonicæ–Ulmetum*, *Pimpinello majoris–Ulmetum*, *Scillo vindobonensis–Ulmetum*, *Carici brizoidis–Ulmetum*), valamint a velük érintkező gyertyános-tölgyesekben (*Circae–Carpinetum*, *Carpesio abrotanoidis–Carpinetum*, *Veronico montanae–Carpinetum*, *Scillo vindobonensis–Carpinetum*, *Convallario–Carpinetum*, *Corydali cavae–Carpinetum*) fordul elő. A tölgy-kőris-szil ligetektől olykor az alföldi égerligetekbe (*Paridi quadrifoliae–Alnetum*), égeres mocsárerdőkbe (*Angelico sylvestris–Alnetum*), rekettyefüzes mocsári cserjésekbe (*Berulo–Salicetum cinereae*) és kiszáradó lápi cserjésekbe (*Molinio–Salicetum cinereae*) is áthúzódik (v.ö. KEVEY, 2008; KEVEY ined.). A Szigetközben és a Dráva-síkon tölgy-kőris-szil ligeterdő és égerláp (*Carici elongatae–Alnetum*) átmenetében is megtalálható (KEVEY ined., CSIKY ined.). SOÓ (1966) szerint a *Vitis sylvestris Salicion albae*, SOÓ (1980) szerint pedig *Salicetea purpureae* jelleggel is rendelkezik, de az akkori „*Salicetum albae-fragilis*” asszociációkomplexből csak a fehérnyár-ligetektől (*Senecioni sarracenici–Populetum albae*), valamint ezek szegélytársulásából, a feketegalagonya-cserjésekből (*Leucojo aestivi–Crataegum nigrae*) került elő (KEVEY, 2008; KEVEY – HUSZÁR, 1999; KEVEY et al., 2006). Erre már KERNER (1863) korábban idézett közlése is utalt. SOÓ (1973) csigolya bokorfüzesből (mai nevén: *Rumici crispi–Salicetum purpureae*) is említi, de e társulásban való előfordulása még bizonyításra szorul. Alföldi száraz tölgyesekben már igen ritkán jelenik meg, de a Szigetköz zárt ártéri tölgyeseiből (*Melico nutantis–Quercetum roboris*), valamint a Mezőföld gyöngyvirágos-tölgyeseiből (*Poly-*

gonato latifoliae-Quercetum roboris) szórványosan előkerült (KEVEY, 2008, KEVEY ined.). A Dráva-síkon CSIKY (ined.) *Pinus sylvestris* ültetvényben is megfigyelte.

Hegy- és dombvidéki tájakon már jóval ritkább. Sajnos a legtöbb helyről hiányoznak a cönológiai adatok. Egykor különösen gyakori lehetett bükkösökben, mint ahogy KERNER (1868) is írta korábban. Valószínűleg egyéb mezofil erdőtársulásokban is sokkal gyakoribb lehetett, mint ma. TERPÓ (1969) és KEVEY (1985-1986, és ined.) szerint bükkösökben (*Melitti-Fagetum*, *Daphno laureolae-Fagetum*, *Helleboro odoro-Fagetum*) ma is előfordul, de igen ritka (Naszály, Balaton-felvidék). GERZSON (ined.) és KEVEY (ined.) adatai szerint hegyvidéki gyertyános-tölgyesekben (*Corydali pumilae-Carpinetum*, *Asperulo taurinae-Carpinetum*) is megjelenhet (Pilis, Balaton-felvidék, Mecsek). Igen ritkán a Keleti-Mecsek, Zselic és Dél-Zala szurdokerdeiben (*Polysticho setiferi-Aceretum*, *Scutellario altissimae-Aceretum*) is megjelenik (KEVEY, 1993b, 2008; KEVEY ined.). TERPÓ (1969) a Naszály törmeléklejtő-erdejéből (*Mercuriali-Tilietum*), SOÓ (1973) sziklaerdőből (*Tilio-Fraxinetum*), BŐHM (ined.) pedig a Budai-hegység egyik cseres-tölgyeséből (*Fraxino orno-Quercetum cerridis*) közli jelenlétét. Hegyvidéki tájak ligeterdeiből eddig csak egyetlen előfordulási adat ismert: a Keleti-Mecsek egyik patak menti törékenyfüz-ligetéből (*Petasiti hybridi-Salicetum fragilis*) került elő (v.ö. KEVEY 1987-1988).

Természetvédelmi vonatkozások

A ligeti szőlő 1988 óta áll védelem alatt, akkori eszmei értéke 3 ezer Ft volt, amely 1993-ban 10 ezer Ft természetvédelmi értékre emelkedett. A NÉMETH-féle (1989) besorolásban aktuálisan veszélyeztetett faj (AV), ez a besorolás (EN) maradt a BARTHA (2000) és a KIRÁLY et al. (2007) által összeállított vörös listában is.

A *Vitis sylvestris* közép-európai flóra kevés liánfajainak egyike, s mint ilyen – tájlesztéikai szempontból is – jelentős értéket képvisel az erdők képezés kialakításában. Elterjedési területén egykor (atlantikus fázis: 7.555–5.000) jóval gyakoribb lehetett, mint ma. Mindezekre a lápokban talált pollen-anyagból (v.ö. JÁRAI-KOMLÓDI, 1966, 1968, 1969), valamint a Szombathely térségében – ásatások révén előkerült – megkövesedett szőlőmagvakból lehet következtetni. Azóta részben klímaváltozások, részben pedig az 1800-as évek végén bekövetkező filoxéra járvány miatt jelentősen megritkult (v.ö. TERPÓ, 1962a, 1988b). Egykori gyakoriságára ékes bizonyítékul szolgálnak egyes régi közlemények. Így KERNER (1863) szerint „a Duna menti ligetek fái

(*fehér nyár, kocsányos tölgy*) a ligeti szőlő girlandjai gazdagon borítják”. Későbbi közlésében (KERNER, 1868) olvasható, hogy a pilisi bükkösökben „*Visegrád és Pilisszentlászló között több holdnyi területet borít a ligeti szőlő, s majdnem minden fát beborítanak a szőlő hajtásai*”. Még a XX. század első felében is viszonylag gyakoribb lehetett, miszerint a nyírségi „*ibrányi erdőben kar vastagságú vad-szőlőkről a helyi lakosok nagyobb mennyiségű apró, kék bogyójú szőlőt szednek le*” (DIENES, 1939).

Már GÁYER (1928) jelzi, hogy az ország több területén (pl. Pozsony, Kaposmérő, tarnóci birtok a Drávánál) a korábbi előfordulásokat már nem lehet megtalálni, amelynek okául a folyószabályozásokat és a mezőgazdálkodást jelölte meg, amelyek az élőhelyeket beszűkítették, továbbá az erdők gyérítését és a ligeti szőlő gazdasági hasznosítását (termésének gyűjtése, vesszejének több célra való felhasználása) okolta. Vesszejét korábban kötöző anyagnak, abroncsnak, varsakarikának használták, lombja állati takarmány volt. Rohamos és tömeges visszaszorulása az utóbbi másfél évszázadban ment végbe (TERPÓ – E. BÁLINT, 1987). Megsínylette a filoxéra és a peronoszpóra pusztításait, és ezért szorult vissza a hegy- és dombvidékekről, s ma többnyire a folyók menti ligeterdőkben fordul elő (TERPÓ, 1962a, 1988b). Európai lelőhelyeinek (Bulgária, Románia, Magyarország, egykori Jugoszlávia, Ausztria, Svájc, Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország) történeti és aktuális feldolgozását adja CLAIRE et al. (1998), akik nagymérvű visszaszorulását állapítják meg valamennyi országban. Megritkulásában az egyre modernizálódó erdőgazdálkodás is szerepet játszott, ugyanis az erdészek a fafojtónak vélt liánok tövét (*Hedera*, *Clematis*, *Vitis*) rendszeresen elvágják (TERPÓ ex verb.). Hibridizálódik az elvadult bortermő szőlővel (*Vitis vinifera*) és az amerikai eredetű parti szőlővel (*Vitis riparia*). A faj fennmaradása kapcsán ez olyan veszélyt is jelenthet, hogy a *Vitis sylvestris* szinte „feloldódik” e két faj vadon élő populációiban. Az inváziós parti szőlő (*Vitis riparia*) továbbá túlnövi és ki is szorítja az élőhelyeiről. Számos megfigyelés igazolja, hogy egyes populációinak egyedszáma pár évtized alatt jelentősen csökkent, s több ismert lelőhelyéről el is tűnt a növény. TERPÓ és BÁLINT (1987) szerint hazánkban a Zempléni-hegységben, a Mátrában, és a Tisza⁴ mentén már egyáltalán nem fordul elő. Az 1930-as évektől bekövetkező felgyorsult pusztulása miatt előbb-utóbb teljes kipusztulásával számolhatunk. Ebben közrejátszik a növény ismert kétlakisága és a kevés egyedszám is, továbbá, hogy ma már nincs gazdasági jelentősége. Baktériumok, vírusok és nematódák elterjedését is vizsgálták, valamint azt, hogy ez mennyiben

⁴ A szerzők feltehetően a Tiszántúl flórajárására gondolhattak, ugyanis a Bodroghöz és a Bereg-Szatmári-sík néhány pontján még ma is él a növény.

veszélyezteteti a ligeti szőlő állományokat és az e körül elhelyezkedő termesztett szőlőt. A vizsgálatok eredménye azt bizonyítja, hogy a *V. sylvestris* a termesztett szőlőtől kapja el a betegségeket, melynek következtében a vitalitása és tűrőképessége egyre gyengül. Kipusztulásának megakadályozására TERPÓ (1988c) három lehetőséget javasol: „1. a kivágások megakadályozása, 2. szaporítása visszatelepítés céljából, 3: új élőgyűjtemény (génalaptartalék) létesítése”. 1988 óta védett faj.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünk illeti azon kutatókat, akik közöletlen adataikat rendelkezésünkre bocsátották, a herbáriumi példányok felülvizsgálatában segítségünkre voltak, vagy egyéb más segítséget nyújtottak: Barina Zoltán, Bodor Péter, Bóhm Éva Irén, Csikászné Krizsics Anna, Csiky János, Deme Tamás, Dénes Andrea, Facsar Géza, Ftellik Endre, Höhn Mária, Isépy István, Kerényi-Nagy Viktor, Lájér Konrád, Nagy József, Papp Gábor, Papp Mária, Somlyay Lajos, Szerdahelyi Tibor, Terpó András, Teszlák Péter, Tóth István Zsolt, Werner János.

Irodalom

- ANDRASOVSKY J. (1924–1925): *Vitis* L. – Szőlő. In: JÁVORKA S.: Magyar Flóra – Flora Hungarica. – Stúdium, Budapest, pp. 701–708.
- BARTHA D. (1991): Hazánk védett fa- és cserjefajai VIII. Szőlők, loncok. – Erdészeti Lapok **126**(7-8): 224–225.
- BARTHA D. (1999): Ligeti szőlő – *Vitis sylvestris* C. C. GMEL. In: FARKAS S. (szerk.): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, p. 167.
- BARTHA D. (2000): Vörös Lista. Magyarország veszélyeztetett fa- és cserjefajai. Kék lista. Magyarország aktív védelemben részesülő fa- és cserjefajai. Fekete Lista. Magyarország adventív fa- és cserjefajai. – LővérPrint, Sopron, 32 pp.
- BERNÁTSKY J. (1901): Növényföldrajzi megfigyelések a Nyírségen. – Pótfüzetek a Természettudományi Közönyhöz **33**(58): 203–216.
- BORBÁS V. (1879): A főváros és környékének növényzete. In: GERLÓCZY GY. – DULACSKA G. (szerk.): Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és közművelődési leírása I. – Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, pp. 117–286.
- BORBÁS V. (1881): Békésvármegye Flórája. – Értekezések a Természettudományok Köréből **11**(18): 1–105.
- BORBÁS V. (1900): Szabolcs vármegye flórája. In: BOROVSKY S. (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. – „Apollo” Irodalmi Társaság, Budapest, pp. 253–258.
- BOROS Á. (1925): A szőlő Európa jégkorszakbeli növényzetében. – Természettudományi Közöny **57**: 393–394.
- BOROS Á. (1930–1931): A Nyírség flórája és növényföldrajza. – Debreceni Tisza István Tudományos Társaság Honismereti Bizottságának Kiadványai **7**(25–26): 1–207.
- BOROS Á. (1936): Duna-Tisza köze kőriserdői és zsombékosai. – Botanikai Közlemények **33**: 84–97.

- BOROS Á. (1959): A Mezőföld növényföldrajzi vázlata. In: ÁDÁM L. – MAROSI S. – SZILÁRD J. (szerk.): A Mezőföld természeti földrajza. – Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 365–383.
- BÓHM É. I. (2007): Vizes élőhelyek vizsgálata zárt területen I. Az ismeretlen Szentendrei-sziget. In: KORSÓS Z. – GYENIS GY. – PENKSZA K. (szerk.): V. Kárpát-medencei Biológiai Társimpózium, Budapest, 2007. szeptember 20–22. Előadaskötet. Magyar Biológiai Társaság – Fővárosi Állat- és Növénykert, Budapest, pp. 213–218.
- CLAIRE, A. – GILLET, F. – GOBAT, J. M. (1998): Situation de la vigne sauvage *Vitis vinifera* ssp. *silvestris* en Europe. – *Vitis* **37**(4): 159–170.
- CSAPODY I. (1952–1953): Új növényelőfordulások Sopron környékén és Baranyában. – Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve 1952–1953: 17–21.
- DÉNES A. – KEVEY B. – AJKAI A. – PÁLFAI L. (1996–1997): A Dráva-sík védelmet érdemlő területei. – Janus Pannonius Múzeum Évkönyve **41-42**: 5–12.
- DÉNES A. – ORTMANN – AJKAI A. (1998): A Dráva baranyai holtágai. Általános és botanikai jellemzés, természetvédelmi kérdések. – Janus Pannonius Múzeum Évkönyve **43**: 5–26.
- DIENES I. (1939): A nép elegele. In: DIENES I. (szerk.): Szabolcs vármegye (Szabolcs és Ung k.e.e. vármegyék). – Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, Budapest, pp. 216–219.
- DÜCSŐ I. (2009): A ligeti szőlő (*Vitis sylvestris* GMEL.) honos állományainak diverzitás vizsgálata. – Tudományos diákköri dolgozat, Budapest, 39 pp.
- EBENHÖCH F. (1874): A megye viránya. In: FEHÉR I. (szerk.): Győr megye és város egyetemes leírása. – Franklin, Budapest, pp. 97–132.
- FACSAK G. (2009): *Vitaceae* – Szőlőfélék családja. In: KIRÁLY G. (szerk.): Új magyar füvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok. – Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvalfő, pp. 279–280.
- FACSAK G. – JEREM E. (1985): Zum urgeschichtlichen Weinbau in Mitteleuropa. Reb kernfunde von *Vitis vinifera* L. aus der urnenfelder-, hallstatt- und latenezeitlichen Siedlung Sopron-Krautacker. – Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland **71**: 121–144.
- FACSAK G. – UDVARDY L. (2006): Adventív szőlőfajok (*Vitis*-hibridek). In: BOTTA-DUKÁT Z. – MIHÁLY B. (szerk.): Biológiai inváziók Magyarországon. Özönnövények II. – A KvVM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei 10., Budapest, pp. 115–129.
- FEICHTINGER S. (1899): Esztergom és környékének flórája. – Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat, Esztergom, 456 pp.
- FINTHA I. (1994): Az Észak-Alföld edényes flórája. – TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest, 359 pp.
- GÁYER GY. (1925): Die systematische Gliederung von *Vitis vinifera* L. – Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft **35**: 284–287.
- GÁYER GY. (1928): Ueber *Vitis* und *Quercus* in Ungarn. – Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft **40**: 219–220.
- GMELIN, C. C. (1806): Flora Badensis Alsatica et confinium regionum Cis- et Transrhenana I. – Carlsruhe, pp. 543–547.
- GOMBOCZ E. – HORVÁT A. O. (1938–1939): Kitaibel Pál Baranyában. Ciszterci Rend Pécsi Nagy Lajos Gimnáziumának Értesítője 1938–1939: 21–72.
- GÖNCZY P. (1864): Pestmegye és tájéka viránya. – Ráth Mór, Pest, 371 pp.
- GRINTESCU, I. (1958): *Vitaceae* LINDL. In: SAVULESCU, T. – NYÁRÁDY, E. J. (eds.): Flora Republicii Populare Romîne. Vol. VI. – Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, pp. 284–316.
- GYULAI F. (2001): Archeobotanika. – József Műhely Kiadó, Budapest, 221 pp.

- HALÁSZ Á. (1888-1889): Makó város és környéke eddig ismert edényes növényeinek jegyzéke. – Makói Polgári Iskola Értesítője 1888-1889: 9-31.
- HARGITAI Z. (1938-1939): A Long-erdő és vegetációja. – Acta Geobotanica Hungarica **2**: 143-149.
- HEGEDŰS Á. – KOZMA P. – NÉMETH M. (1966): A szőlő – *Vitis vinifera* L. Magyarország kultúrflórája IV. kötet 1. füzet. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 325 pp.
- HEGI, G. (1925): Illustrierte Flora von Mittel-Europa. Band V/1. – Carl Hansen Verlag, München, pp. 359-425.
- HILLEBRAND F. (1857): Beitrag zur Flora von Ungarn. – Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft **7**: 39-42.
- HOLLÓS L. (1896): Növényzet. In: BAGI L. (szerk.): Kecskemét multja és jelene. – Tóth L. Nyomdája, Kecskemét, pp. 77-147.
- HOLLÓS L. (1911): Tolna vármegye flórájához. – Botanikai Közlemények **10**: 89-108.
- HORVÁT A. O. (1939–1940): A Mecsek-hegység és déli síkjának növényföldrajzi tájegységei. – Ciszterci Rend pécsi Nagy Lajos-Gimnáziumának Évkönyve (1939 – 1940): pp. 27–40.
- HORVÁT A. O. (1942): A Mecsekhegység és környékének flórája. – A Mecsekhegység és déli síkjának növényzete 2. – Ciszterci Rend, Pécs, 160 pp. + 1 térkép.
- HORVÁT A. O. (1974): Pótlások és kiegészítések „A Mecsek-hegység és déli síkjának növényzete” ismeretéhez (1942-1971). – Janus Pannonius Múzeum Évkönyve **19**: 37-55.
- JÁRAI-KOMLÓDI M. (1966): Adatok az Alföld negyedkori klíma- és vegetációtörténetéhez I. – Botanikai Közlemények **53**(3): 191-201.
- JÁRAI-KOMLÓDI M. (1968): The late glacial and holocene flora of the Hungarian Great Plain. – Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis, Sectio Biologica **9-10**: 199-225.
- JÁRAI-KOMLÓDI M. (1969): Adatok az Alföld negyedkori klíma- és vegetációtörténetéhez II. – Botanikai Közlemények **56**(1): 43-55.
- JÁRAI-KOMLÓDI M. (2000): A Kárpát-medence növényzetének kialakulása. – Tilia **9**: 5-59.
- KERNER, A. (1863): Das Pflanzenleben der Donauländer. – Innsbruck, spec. p. 56.
- KERNER, A. (1868): Die Vegetationsverhältnisse des mittleren und östlichen Ungarns und angrenzenden Siebenbürgens XV. – Österreichische Botanische Zeitschrift **18**: 278-285.
- KERNER, A. (1875): Die Vegetationsverhältnisse des mittleren und östlichen Ungarns und angrenzenden Siebenbürgens. – Innsbruck, spec. p. 89.
- KEVEY B. (1983): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez II. – Botanikai Közlemények **70**: 19-23.
- KEVEY B. (1985-1986): A Villányi-hegység bükkösei. – Janus Pannonius Múzeum Évkönyve **30-31**: 7-9.
- KEVEY B. (1987-1988): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez IV. – Botanikai Közlemények **74-75**: 93-100.
- KEVEY B. (1989): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez V. – Botanikai Közlemények **76**: 83-96.
- KEVEY B. (1993a): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez VI. – Botanikai Közlemények **80**: 53-60.
- KEVEY B. (1993b): A Keleti-Mecsek szurdokerdei (*Scutellario-Aceretum*). Die Klammwälder des östlichen Mecsek (*Scutellario-Aceretum*), Süd-Ungarn. – Folia Comloensis **5**: 29–54.
- KEVEY B. (1996-1997): A szentegáti bükkállomány társulási viszonyai. Coenological features of the beech wood at Szentegát, County Baranya, South Hungary. – Janus Pannonius Múzeum Évkönyve **41-42**: 13–26.

- KEVEY B. (2001a): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez VIII. – Botanikai Közlemények **88**: 95–105.
- KEVEY B. (2001b): Montán elemek a Baranyai-Dráva-sík erdeiben. – Kitaibelia **6**(2): 295 – 317.
- KEVEY B. (2004): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez IX. – Botanikai Közlemények **91**: 13–23.
- KEVEY B. (2008): Magyarország erdőtársulásai (Forest associations of Hungary). – Tilia **14**: 1-488. + CD-adatbázis (230 táblázat + 244 ábra).
- KEVEY B. – ALEXAY Z. (1992): Adatok a Szigetköz flórájához. – Acta Óvariensis **34**: 29-37.
- KEVEY B. – HORVÁT A. O. (2000): Pótlások és kiegészítések „A Mecsek-hegység és déli síkjának növényzete” ismeretéhez (1972-2000). – Folia Comloensis **9**: 5-70.
- KEVEY B. – FERENCZ L. – TÓTH I. (2006): A magyarországi Alsó-Duna-ártér fekete galagonya-cserjései (*Leucofo aestivi-Crataegum nigrae* KEVEY, FERENCZ et TÓTH ass. nova). – Kanitzia **14**: 207 – 239.
- KEVEY B. – HUSZÁR ZS. (1999): A Háros-sziget fehéرنyár-ligetei (*Senecioni sarracenic-Populetum albae* KEVEY in BORHIDI – KEVEY 1996). – Természetvédelmi Közlemények **8**: 37-48.
- KEVEY B. – OROSZ-KOVÁCS ZS. – TÓTH I. – BORHIDI A. (1992): Adatok a Béda-Karapancsa Tájvédelmi Körzet flórájához. – Dunántúli Dolgozatok. Természet-tudományi Sorozat **6**: 13-25.
- KEVEY B. – TÓTH I. (2000): Adatok a hazai Alsó-Duna-ártér flórájához. – Kitaibelia **5**(1): 131-143.
- KIRÁLY G. (szerk.) (2007): Vörös Lista. A magyarországi edényes flóra veszélyeztetett fajai. – Saját kiadás, Sopron, 73 pp.
- KISS Á. (1939): Adatok a Hegyalja flórájához. – Botanikai Közlemények **36**: 181-278.
- KITAIBEL P. (1798): Iter magnovaradiense. In: GOMBOCZ E. (ed.): Diaria itinerum Pauli Kitaibelii 1. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 1945, pp. 227-290.
- KITAIBEL P. (1799): Iter baranyense. In: GOMBOCZ E. (ed.): Diaria itinerum Pauli Kitaibelii 1. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 1945, pp. 291-471.
- KITAIBEL P. (1800): Iter banaticum primum. In: GOMBOCZ E. (ed.): Diaria itinerum Pauli Kitaibelii 2. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 1945, pp. 477-592.
- KITAIBEL P. (1807): Iter rankense. In: LÓKÖS L. (ed.): Diaria itinerum Pauli Kitaibelii III. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 2001, pp. 77-103.
- KITAIBEL P. (1808): Iter slavonicum. In: LÓKÖS L. (ed.): Diaria itinerum Pauli Kitaibelii III. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 2001, pp. 105-193.
- KOVÁCS A. – MOLNÁR Z. (1981): Békés megye magasabb rendű növényeinek áttekintése. – Natura Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv **4**: 45-77.
- LINNÉ, C. (1753): Species plantarum. – Holmiae.
- MÁTHÉ I. (1936): Növényzociológiai tanulmányok a körösvidéki liget- és szikes erdőkben. – Acta Geobotanica Hungarica **1**: 150-166.
- MENYHÁRTH L. (1877): Kalocsa vidékének növénytenyészet. – „Hunyadi Mátyás” Intézet, Budapest, 199 + 26 pp.
- MEUSEL, H. – JÄGER, E. – RAUSCHERT, S. – WEINERT, E. (1978): Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Band II. – VEB Gustav Fischer Verlag, Jena.
- NAGY J. (2007): A Börzsöny hegység edényes flórája. – Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, 376 pp.
- NEILREICH, A. (1866): Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefäßpflanzen, nebst einer pflanzengeographischen Übersicht. – Wien.

- NÉMETH F. (1989): Száras növények. In: RAKONCZAY Z. (szerk.): Vörös Könyv. A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett növény- és állatfajok. – Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 265-321.
- PAPP M. – ANTAL M. – DÁVID J. – TÖRÖK T. (1986): A Fényi-erdő vegetációja. – Botanikai Közlemények **73**(1-2): 43-48.
- PECK I. Á. (1878): A megye viránya. In: MAJOR P. (szerk.): Mosonmegye monographiája 1. – Mosonmegye közönsége, Magyaróvár, pp. 42-68.
- POLGÁR S. (1912): Győrmege növényföldrajza és edényes növényeinek felsorolása. – Magyar Botanikai Lapok **11**: 308-338.
- POLGÁR S. (1941): Győrmege flórája. – Botanikai Közlemények **38**: 201-352.
- PRISZTER SZ. (1985): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve VII. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 683 pp.
- RAPAICS R. (1916): Debrecen flórája. – Erdészeti Kísérletek **18**(1-2): 28-80.
- RAPAICS R. (1924): A Nyírség növényföldrajza. – Debreceni Tisza István Tudományos Társaság Honismereti Bizottságának Közleményei **1**(2): 73-115.
- SADLER J. (1840): Flora Comitatus Pesthinensis in uni volumine comprehensa (editio secunda). – Kilian et Comp. Pesthini, 499 pp.
- SIMON T. (1992, 2000): A magyarországi edényes flóra határozója. – Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 250-251.
- SOÓ R. (1934): Nyírség-kutatásunk florisztikai eredményei. – Botanikai Közlemények **31**: 218-252.
- SOÓ R. (1960): Az Alföld erdői. In: MAGYAR P.: Alföldfásítás I. – Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 419-478.
- SOÓ R. (1966): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve II. – Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 426-428.
- SOÓ R. (1970): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve IV. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 614 pp.
- SOÓ R. – MÁTHÉ I. (1938): A Tiszántúl flórája. In: Magyar Flóraművek II. Editio Instituti Botanici Universitatis Debreceniensis, Debrecen, 192 pp.
- SZUJKÓ-LACZA J. (1960): Neue floristische Angaben aus der Insel Csepel. – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici **52**: 177-184.
- TAMÁSSY G. (1927): Hajdúvármegye és Debrecen sz. kir. város növényzete. – Debreceni Ujság, Debrecen, 71 pp.
- TERPÓ A. (1962a): Adatok a hazai vadontermő *Vitis*-ek ismeretéhez. – Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve **26**(1): 147-161.
- TERPÓ A. (1962b): A *Ribes vulgare* LAM. magyarországi előfordulásáról. – Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve **26**(1): 123-143.
- TERPÓ A. (1963): A vadontermő gyümölcsfajok taxonómiai és növényföldrajzi kutatása Magyarországon. – Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve **27**: 245-271.
- TERPÓ A. (1966a): A Magyarországon vadon és elvadultan előforduló szőlőfajok határozókulcsa. In: HEGEDŰS Á. – KOZMA P. – NÉMETH M. (szerk.): A szőlő – *Vitis vinifera* L. Magyarország kultúrflórája 4(1). Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 15-16.
- TERPÓ A. (1966b): Fajtarendszerezés a nemzetközi nomenklatura alapján. In: HEGEDŰS Á. – KOZMA P. – NÉMETH M. (szerk.): A szőlő – *Vitis vinifera* L. Magyarország kultúrflórája 4 (1). Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 261-264.
- TERPÓ A. (1968): *Vitis* L. – Szőlő. In: SOÓ R. – KÁRPÁTI Z. (szerk.): Növényhatározó. II. kötet. Magyar Flóra. Harasztok – virágos növények. – Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 258-260.

- TERPÓ A. (1969): A *Vitis silvestris* GMEL. Magyar középhegységi termőhelyi viszonyainak vizsgálata. – Botanikai Közlemények **56**(1): 27-35.
- TERPÓ A. (1973a): Vergleichende Untersuchungen der Trichome von *Vitis silvestris* C. C. GMEL. (A *Vitis sylvestris* C. C. GMEL. trichomáinak összehasonlító vizsgálata). – III. Magyar Növényanatómiai Szimpózium (III. rd. Hungarian Symposium for Plant Anatomy). Visegrád, 1973. szept. 27-29. ELTE, Budapest, pp. 106-107.
- TERPÓ A. (1973b): A *Vitis silvestris* GMEL. trichomáinak összehasonlító vizsgálata. – III. Magyar Növényanatómiai Szimpozion előadásainak magyar- és angolnyelvű összefoglalói. Visegrád, 1973. szeptember 27-29., pp. 106-107.
- TERPÓ A. (1974): A ligeti szőlő (*Vitis silvestris* GMEL.) trichomáinak és indumentumának összehasonlító vizsgálata. – Kertészeti Egyetem Közleményei **38**: 305-314.
- TERPÓ A. (1976a): A magyarországi vadontermő szőlő (*Vitis*) állományok előfordulási viszonyai. – XII. Biológiai Vándorgyűlés előadásainak kivonatai. Debrecen, 1976. augusztus 26-28., pp. 258-262.
- TERPÓ A. (1976b): The carpological examination of wild growing vine species of Hungary I. – Acta Botanica Academiae Scientiarum Hungaricae **22**: 209-247.
- TERPÓ A. (1977): The carpological examination of wild growing vine species of Hungary II. – Acta Botanica Academiae Scientiarum Hungaricae **23**: 247-273.
- TERPÓ A. (1978): Origin and distribution of *Vitis sylvestris* GMEL. – II. International Symposium on the problems of Balkan Flora and Vegetation. Istanbul, 3-10. july 1978., pp. 1-4 + 3 table.
- TERPÓ A. (1980): A *Vitis sylvestris* GMEL. eredete és ökológiai viszonyai areájának északi határán. – III. Sjazd Slovenskej Botanickej Spoločnosti pri Sav v Zvolene 30.6. – 5.7. 1980: 1-12.
- TERPÓ A. (1984): Nature conservation areas and protected woody plants in Hungary. – Folia Dendrologica **11**: 419-431.
- TERPÓ A. (1986): A kultúrfajok eredete. In: TERPÓ A. (szerk.): Növényrendszertan az ökonómbotanika alapjaival. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 108-109.
- TERPÓ A. (1987): Niektoré aspekty praktického využitia di vorastucich populácii rodu *Vitis* (Some characteristics of practical importance of wild-growing *Vitis* populations). – Symposium s mezinárodní ucasti: „Zahradnictvi do. 3. tisíciletí”, Lednice n. Morave – Brno, pp. 1-7.
- TERPÓ A. (1988a): A pannóniai szőlő (*Vitis*) populációk taxonómiája. – „Lippai János” Tudományos Ülésszak előadásainak és posztereinek összefoglalói (1988. november 10). – Budapest, pp. 51-52.
- TERPÓ A. (1988b): A pannóniai területek természetes előfordulású szőlő (*Vitis*) populációinak eredete, taxonómiája és gyakorlati jelentősége. – Akadémiai doktori értekezés (kézirat), Budapest.
- TERPÓ A. (1988c): A pannóniai területek természetes előfordulású szőlő (*Vitis*) populációinak eredete, taxonómiája és gyakorlati jelentősége. – MTA doktori értekezés tézisei, Budapest, 17 pp.
- TERPÓ A. (2008): Flora and vegetation of Tokaj-Hegyalja region. – Thaiszia **18**: 117-140.
- TERPÓ A. – E. BÁLINT K. (1984): Művelés alól kivont középhegységi területek mint a természetes flóra új termőhelyei. – Kertgazdaság **16**(3): 1-11.
- TERPÓ A. – E. BÁLINT K. (1986): Vadontermő *Vitis* alakkör kalluszképző képessége. – Magyar Biológiai Társaság. A IV. Magyar Növényanatómiai Szimpozion előadásainak magyar- és angolnyelvű összefoglalói. Budapest, 1986. augusztus 14-15., pp. 26.

- TERPÓ A. – E. BÁLINT K. (1986):. Eredményeink a ligeti szőlő (*Vitis sylvestris* C. C. GMEL.) virágbiológiájának kutatásában. – Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Közleményei. A „Lippai János” Tudományos Ülésszak előadásai, Budapest.
- TERPÓ A. – E. BÁLINT K. (1987): Adatok a magyarországi ligetiszőlő (*Vitis sylvestris* GMEL.) virágfelépítéséhez. – Kertgazdaság **19**(1): 31-41.
- TÍMÁR L. (1954): Adatok a Tiszántúl (*Crisicum*) flórájához. – Annales Biologicae Universitatis Hungaricae **2**: 491-499.
- TÓTH I. (1958): Az Alsó-Dunaártér erdőgazdálkodása a termőhely- és az erdőtípusok összefüggése. – Erdészeti Kutatások 1958(1-2): 77-160.
- TÓKÉS L. (1899): Vác és Környékének edényes növényzete. – Mayer Sándor Könyvnyomdája, Vác, 82 pp.
- TURKOVIČ, Z. (1961): Betrachtungen über den Ursprung und über die Verbreitung der Rebsorten. – Der Deutsche Weinbau **16**(6): 82-84.
- UJVÁROSI M. (1936): Adatok a Tiszamente és Hajdúnánás flórájához. – Debreceni Szemle **10**: 60-61.
- WEBB, D. A. (1968): *Vitis* L. In: TUTIN, T. G. et al. (eds.): Flora Europaea. Vol. 1I. – Cambridge Univ. Press, Cambridge, p. 246.
- WERNER E. (1990): A Felső-Szigetköz néhány botanikai értéke. – Mosonmagyaróvári Kossuth Lajos Gimnázium Évkönyve 1989-1990: 20-29.
- WIERZBICKI P. (1824): Flora Mosoniensis (kézirat), 136 pp.
- ZÓLYOMI B. (1937): A Szigetköz növénytani kutatásának eredményei. – Botanikai Közlemények **34**: 169-192.